

Torden i syd – og ude fra havet

af Flemming Skipper

Dræbende skud i Sarajevo for 100 år siden fører til en krig, der ændrer verden. Skud der giver genlyd langt mod nord, som det fortælles i denne historie om Thy og thyboers liv 1914-1918.

»Dette langsomme århundrede, hvor alting skete de første tyve år, og resten har været konsekvenser.«

Peter Seeberg, forfatter (1925-1999)

Thisted er (gen)kendt som Havnstrup i Jacob Paludans roman *Jørgen Stein*. For det er jo dér alt sammen. Fjorden. Havnen. Kirken. Storegade og det store torv. Vestergade. Plantagen. Og amtmandens embedsbolig.

Året er 1914.

Gavrilo Princip er 19 år, da han 28. juni dette år træder ned fra kantstenen uden for Moritz Schillers delikatesseforretning i Sarajevo, retter sin halvautomatiske pistol mod den østrig-ungarske ærkehertug Franz Ferdinand og hans tjekkiske gemalinde Sophie. Og skyder to gange fra omtrent halvanden meters afstand.

Mordet i Sarajevo på tronfølgerparret bliver i bogstaveligste forstand startskuddet til Den Store Krig og en effektiv optakt til første del af Jacob Paludans roman fra 1932 *Torden i syd*. I litteraturhistorien »vores bedste roman om krigstiden«.

To små kugler sætter en lavine i gang af stål, som tager millioner af mennesker med sig i faldet.

Alt er så langt borte og samtidig så tæt på. I fiktionen som i virkeligheden i en nordvestjysk købstad.

Samme dag som mordet i Sarajevo er 16-årige Jørgen Stein i Jacob Paludans fortælling ved at drukne med sin tømmerflåde på Limfjorden og indser, at ingen gud vil redde ham – det må han selv. Det er den symbolske ouverture i romanen. Og under aftenens festmiddag for Jørgens far,

amtmanden, indløber nyheden fra Sarajevo på en såkaldt »løbeseddel« fra den lokale avis. Amtmandens middagsgæster, byens spidser, siger: »Herregud, Serbien, det er jo så langt væk. Hvad kommer det os egentlig ved? Europas civilisation er en garanti for, at rolige tider hurtigt vender tilbage dernede sydpå!«

Men for amtmanden er der ingen tvivl. Disse skud, dette dobbelt-mord, kan betyde krig. Han står for slægten og loven, men nu ser han den trygge verdensorden begynde at smuldre. Han ser det mellem linjerne på avisens »løbeseddel«.

I dag ved vi, at det er en krig, der kommer til at ændre hele århundredet. Den Store Krig – verdenskrigen – bliver den afgørende begivenhed i det 20. århundrede. Krigen får Europas

Da det hele begyndte. De lokale aviser udsendte såkaldte »løbesedler« med de seneste nyheder eller som her Ekstrablade fra Thisted Amtssavis sommeren 1914, da Europa mistede orienteringen.

»Det betrængte Landbrug«. Tegneren Axel Thiess forestillede sig i Blæksprutten 1915, hvorledes en gårdmands-familie ventede på opkøbere og havde sat priser på alt fra rotter til heste. Bønderne blev fra starten regnet som nogle kræmmere, der var parate til at sælge alt – bare priserne var høje nok. Selv en rotte var sine 35 øre værd.

fremskridtsorienterede kultur til at styrte i grus og bane vejen for en ny orden – eller rettere uorden – der leder til Lenin, Stalin, Hitler, Anden Verdenskrig, Holocaust, Europas økonomiske ruin og deling.

Nej, alt dette ser amtmanden naturligvis ikke i Havnstrup dén junaften 1914, da han læser avisens »lubeseddel« om mordene i Sarajevo.

Men han ser nok til, at han med bange anelser må følge med i, hvad der kommer til at ske. Og til en begyndelse anskaffer Berlingskes europakort i fem farver ...

TILBAGE TIL THISTED

I virkelighedens Thisted kunne thyboerne læse

dette i Thisted Amts Tidende, da verdenskrigen var en realitet:

»I går aftes kl. 10 ¼ modtog vi gennem Ritzaus Bureau meddelelse om, at der var indkaldt til Københavns Søbefæstning ca. 1.300 hjemsendte værnepligtige af luftartilleriet og ca. 1.400 hjemsendte værnepligtige af flåden. Meddelelsen, der straks blev meddelt ved opslag i vore vinduer, fremkaldte en så stor bevægelse i byen, som vi ikke gennem lange tider har kendt mage til. Efter hvad vi erfarer, fandtes der kun to af de indkaldte i Thisted Købstad og 11 i Hillerslev-Hundborg Herreder. De er sikkert nu alle afsejlede.«

Således fik thyboerne meddelelse om Danmarks mobilisering for 100 år siden: 1. august 1914.

Verdenskrigen var nu brudt ud, og landet skælvede af nervøsitet for, hvad der ville ske i de kommende dage. Ville landet blive draget ind i krigsbegivenhederne?

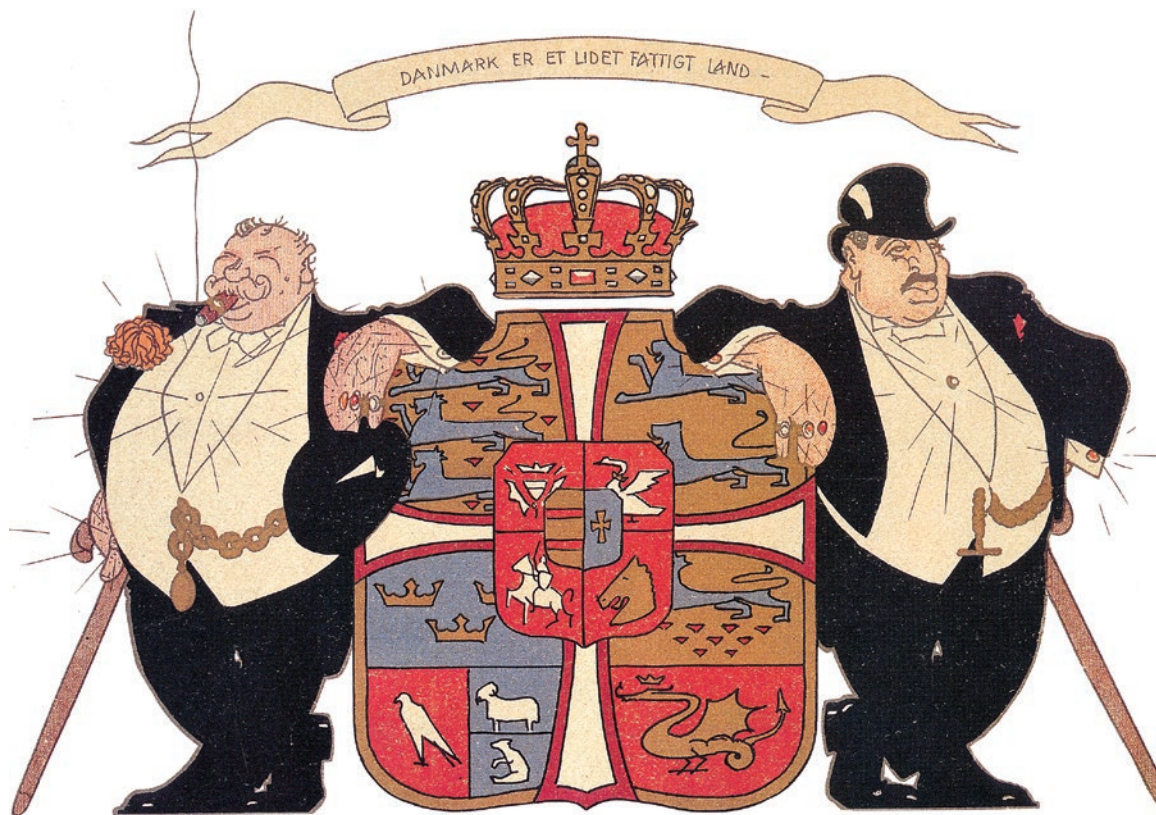
Krigsfrygten bredte sig i hele Europa. Danmark indtog fuldstændig neutralitet, og til bevogtning af den indkaldtes otte årgange til den såkaldte sikringsstyrke. Blandt de indkaldte var adskillige unge fra hele Thy.

Erfaringerne fra krigen fik afgørende betydning for Danmarks udenrigs- og forsvarspolitik i mellemkrigstiden, under Anden Verdenskrig og Besættelsen 1940-45. Det gjaldt også på det samfundsmæssige og økonomiske område.

Krisestyring med rationering og statslige indgreb i økonomien blev videreudviklet under krisen i 1930'erne og senere under den tyske besættelse.

Europa blev 1914-1918 holdt i et jerngreb, men som følge af et dygtigt diplomati undgik vi krigens rædsler. De seneste års historieforskning sætter dog et spørgsmål ved den hidtidige opfattelse af, at det var dygtigt dansk diplomati, der var årsagen til, at Danmark kunne forblive neutral og undgå en besættelse. Forklaringen skal nærmere være, at tyskerne vurderede, at de ikke havde de styrker til rådighed, som krævedes til opgaven.

Men krigen satte alligevel dybe spor i Danmark. For mange blev krigsårene en gylden tid. Vi opretholdt handel med krigens parter og var et blandt flere neutrale lande, som eksporterede

Vildmændene i det danske rigsvåben er i denne version fra Svikmøllen blevet erstattet med to af dem, der tjente store penge under Første Verdenskrig – de såkaldte gullasch-baroner. Situationen kunne også aflæses i antallet af biler, der femdobledes under krigen. Illustreret Tidende.

kødkonserves til de tyske tropper. Spekulanter også i Thy tjente store formuer på hastigt voksende konservesfabrikation af oftest middelmådig kvalitet, hvilket skaffede dem det folkelige øgenavn »gullaschbaroner«.

Men for flertallet af almindelige danskere blev hverdagen præget af høje leveomkostninger. Regeringen greb ind med kontrol af produktion og priser. Og med rationeringer. Der blev udsendt rationeringskort.

»VI SULTEDE IKKE«

I efteråret 1914 kom en stor familie til Thisted. Faren, Søren Sørensen, havde været agent for Singer, det dengang verdensberømte symaskinefirma, og han havde gjort det godt og var nu blevet forfremmet til forretningsfører i Thisted. Og hurtigt kendt i byen som – »Singer Sørensen«. En søn, Gunnar Carl Sørensen, født 1911, skrev mange år senere erindringer fra Thisted i rationeringens tegn:

»Der var jo jo krig, og der var rationering på alt. Vores daglige kost var rugbrød med margarine, kartofler og sovs, og mælkeretter. Kød fik vi kun om søndagen, ellers var det fisk, men det var nu heller ikke så dårligt.

Vi sultede ikke, men det var selvfølgelig fejlnæring, og det medførte da også, at jeg fik noget skidt med hævede mandler og betændte øjne.

I lang tid forsøgte mor at kurere på det med forskellige gode råd fra kloge mænd og koner. Bl. a. drak jeg i længere tid en slurk havvand morgen og aften. Det smagte ikke godt, men det har nok ikke været helt tosset.

Nå, men da det ikke hjalp, måtte mor jo til sidst henvende sig til lægen, amtslæge Bartsch, en mægtig bulderbasse, som foreskrev en kur med øjendråber og levertran, begge dele lige ubehageligt, men der var ingen pardon.

Når medicinen var så dyr, skulle den så sandelig også bruges.

Travlhed og købstadsideyl. Jernbanestationen i Thisted i 1915. Verdenskrigen rasede langt uden for landets grænser, men hverdagen for almindelige danskere var præget af situationen. Postkortbillede fra Stenders Forlag. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune..

Købmand P. O. Poulsens forretning i Nørregade blev på det nærmeste stormet af kaffetørstige thistedboer i de kritiske dage i 1917. Der var i øvrigt forretning på adressen Nørregade 11 indtil 1976. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Desuden skulle jeg gå med kasket og de fra morfar nedarvede blå briller, så jeg lignede en lille gammel mand og måtte høre mange spydigheder fra kvarterets andre drenge. Levertranen har jo nok alligevel virket, for efter to års forløb kunne jeg aflægge det forhadte udstyr, og det var så heldigt, at det faldt sammen med min start i skolen.»

KAFFE-PANIK

Det var, da man i 1917 kom til kaffen, at der på det nærmeste brød »panik« ud i Thisted. 12. december udsendte indenrigsministeriet en bekendtgørelse, hvorefter forretningerne indtil 1. januar kun måtte sælge 150 gr. kaffe »pro persona« mod aflævering af den venstre del af sukkerkort-talonen for oktober kvartal. Restaurationer og konditorier måtte kun få halvdelen af deres ugentlige forbrug.

»Så snart meddelelsen om kafferationeringen i går middags kom til Thisted og efterhånden sivede ud i byen, fik husmødrene travlt,« rapporterede

Thisted Amts Tidende. »Ligesom de midlertidige spiritus- og tobaksforbud i sin tid skabte panik mellem mændene, blev det samme nu tilfældet for kvindernes vedkommende. Det var næsten det værste, hr. Rode (indenrigsministeren, red.) havde lavet. Tænk, hvor forfærdeligt! Kun godt ½ pd. kaffe til hver person i omtrent tre uger og tilmed i julen! - - Der blev et »run« på butikkerne, og enkelte steder stod folk endog i kø langt ud på gaderne. Til at begynde med fik folk omtrent det kvantum, de forlangte, og det var for de flestes vedkommende ikke så lidt, fem-seks pund eller mere! Men det varede ikke længe, før man i nogle forretninger så sig nødsaget til at rationere, således at kunderne f. eks. fik halvdelen af, hvad de forlangte. Næsten alle steder blev der udsolgt, og der kunne sælges meget mere, hvis blot man havde haft tilstrækkelig brændt kaffe.«

Købmand Mærkedal fortæller til avisen, at han solgte ca. 150 pd., men kunne let have solgt 500

pd., hvis han havde haft så meget brændt. »*Det var de utroligste mennesker, der kom og købte kaffen, mange som man slet ikke kendte i butikken, f.eks. flere landboere, endog helt ude fra Hurup og Hvidbjerg,*« tilføjer købmanden.

Så langt borte er krigen og så tæt på hverdagen kan man komme, når man risikerer at miste »sin kaffe«.

Thyboerne fulgte de daglige krigsberetninger og lokale efterdønninger. Aviserne var eneste

Fra det store søslag

»Tre lig er i går af en motorbåd bragt i land ved Lyngby Strand. Det er formentlig ligene af en ubådsmand og to menige fra den engelske marine. På det ene lig fandtes 1 pd. sterling.

Tillige er ilandbragt en metalkasse, der menes at indeholde krudt, hvorfor fiskerne ikke selv ville åbne den. Atter i går blev der af Klitmøllerfiskere ilandbjerget adskilligt strandingsgoods, hidrørende fra det store søslag. Et huebånd synes at angive, at godset stammer fra et engelsk skib, *H.M. Sparrowhawk*. Foruden nogle redningsbælter og klædningsstykker samt en guldknappet spanskkrøsstok er der til herredsfogedkontoret indbragt fire små kister indeholdende for størstedelen fotografier, breve og prospektkort, lommespejle, barberrekvisitter m.m. Yderligere fandtes der bl.a. en rosenkrans, nogle amuletter, en bibel og en salmebog, men intet af større interesse. En petroleumsbeholder og nogle granathylstre er ligeledes bjerget. Strandfogeden i Klitmøller meddeler i dag, at der seks danske mil til søs er fundet drivende en mængde lig, og efter hvad der er oplyst, driver der ligeledes lig ud for Vorupør. På Klitmøller Strand er ilanddrevet 1 krudttaske samt 3 tyske signalbøger, hvortil der var fæstet et telefonapparat.«

Thisted Amts Tidende 8. juni 1916.

informationskilde. Jævnligt blev kysten overfløjet af tyske luftskibe fra basen i Tønder under rekognosering, der strakte sig helt op langs den norske kyst. Fiskerne på den jyske vestkyst kom tættere på de egentlige begivenheder, da de i 1916 sejlede ind i omkomne fra krigens største søslag. »*En dags tid eller to derefter var vi ude på Jysk Rev med kroge, og da vi havde sat halvdelen, måtte vi holde op,*« fortalte Anders Præstegaard mange år senere. »*Vi kom til en strømsamling, hvor der flød omkomne efter søslaget. Det var et uhyggeligt syn at se omkomne i redningsveste, så langt vi kunne se mellem inventar fra sunkne skibe og vraggods. Der gik nogle dage, så måtte vi ud igen på fiskeri, da var de omkomne drevet ned mod Skagen.*«

Kanonerne tordnede under »Jyllandsslaget« mellem England og Tyskland i begyndelsen af juni 1916. I løbet af en eftermiddag, aften og nat eksploderede fire store slagskibe med tab af mere end 3.500 menneskeliv. Der blev sænket 25 krigsskibe og i alt 9.000 marinere mistede livet. Og kanontordenen var så voldsom, at den kunne høres i de små vestkystbyer, da kampene bølgede langs den jyske vestkyst fra Hanstholm til Blåvand. Næppe mange fik søvn i øjnene den nat langs vestkysten. De lemlæstede lig af dræbte søfolk skyllede i de følgende dage op på strandene og ligger begravet på vestjyske kirkegårde.

To år senere havde fiskere fra Stenbjerg en særlig »oplevelse«.

Under fiskeri skvulpede en tysk undervandsbåd pludselig op og kaptajnen anråbte de overraskede fiskere: »*Har I nogen fisk, vi kan købe? Vi er sultne!*«

Det mente de nok, de havde, fiskerne fra Stenbjerg, og da handelen var afsluttet, forsvandt tyskerne ned i dybet, hvor de kom fra. »*Lige så stille,*« som en af fiskerne er husket for at have bemærket, da han bagefter – gang på gang – skulle fortælle om det usædvanlige møde til havs.

EN RUSSER I THISTED

»*Russisk flygtning ankommet til Thisted*« var en af overskrifterne i Thisted Amts Tidende 6. juni

Sådan tog Søndre Kirkegård i Thisted sig ud, da den russiske soldat på flugt fra Tyskland dukkede op. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

1916. Kunstmaler Peter Holm – kendt omslagstegner og bogillustrator – var på besøg hos familie i Thisted og havde i det gode vejr begivet sig ud på en aftenetur til Søndre Kirkegård:

»Klokken var omkring 20, da han så en mandsperson klædt i militærdragt gå omkring mellem gravstederne. Da Holm nærmede sig ham, gjorde han forsøg på at undvige, men uden at det lykkedes. Holm kunne straks af uniformen, der var yderst medtaget, se, at det var en russisk soldat, han havde for sig. De to mænd søgte nu at gøre sig forståelige for hinanden, hvilket var yderst vanskeligt, da soldaten kun kunne meget lidt tysk, og Holms ordforråd var heller ikke ret stort.«

Så meget kom der dog ud af samtalen, at russeren for fem uger siden sammen med en kammerat flygtede fra en tysk fangelejr i Neumünster, hvorfra de havde været sendt ud på vejarbejde. Han var svømmet over Kielerkanalen, men havde ikke

mærket det mindste til vagten ved grænsen, og troede, at han endnu befandt sig i Tyskland, hvorfor han også til at begynde med var yderst uvillig til at meddele sig. På spørgsmålet om, hvor kammeraten var blevet af, svarede han kun, at han var »kaput«. Hvordan han var kommet over Limfjorden, kunne man ingen forklaring få. »*Livet har han opretholdt ved at spise oliekrager, kartofler og roer, som han naturligvis har taget ved bøndergårdene, efterhånden som han kom frem,*« meddelte avisen, der også kunne fortælle, at russeren blev ført til arresten på Store Torv, hvor han fik husly for natten, og »*hvor han naturligvis fik en ordentlig forplejning*«.

Den russiske soldat ville en af de nærmeste dage blive hjemsendt over København på det lokale konsulats bekostning. Han syntes at være glad ved udsigten til at komme tilbage til Rusland. »*Længe vil det vel ikke vare, før han atter er ved fronten,*« mente avisen, der anslog russeren til at være omkring 30 år.

To dage efter var det lykkedes at indhente yderligere oplysninger om den russiske flygtning. Han var yngre end først antaget: 25 år. Skrædder af profession og havde kone og børn hjemme i Rusland. Han rømte fra fangelejren i Neumünster 4. april, og ved hjælp af et kort over Tyskland og en selvlavet målestok satte han kursen mod Danmark. Hvornår han passerede den danske grænse, vidste han ikke. Han troede jo, han fortsat var i Tyskland, da han blev fundet i Thisted, og det var først, da man her viste ham det danske flag, at han forstod, at han nu var i – Danmark.

DE RØDE BARAKKER

Tyskerne tog ikke færre end 1,7 millioner krigsfanger, hvoraf hovedparten var russiske soldater. Problemet var at skaffe mad til dem – derfor blev mange sendt i civilt arbejde i fabrikker og i landbruget i det nordlige Tyskland og Sønderjylland.

Mellem Kongeåen og den nuværende grænse var Sønderjylland som bekendt under tysk herredømme i årene 1864-1920. Der var mangel på arbejdskraft, da alle mænd mellem 18 og 45 år var indkaldt til tysk krigstjeneste.

I løbet af krigsårene kom omkring 900.000 russiske soldater til at arbejde inden for landbruget i Tyskland. I 1916 slog den tyske kartoffelhøst fejl. Det forværede situationen for de hårdt arbejdende fanger. De levede af kartofler, lidt brød og endnu mindre kød. Når de passerede møddinger, styrtede de over for at se, om der var noget spiseligt.

Når krigsfangerne var udstationeret, skulle de sove i aflåste barakker med jerntremmer for vinduerne. Tøjet skulle afleveres til vagtmandskabet. Flugtforsøg blev straffet hårdt. Flere forsøgte at flygte til Danmark. I oktober 1916 blev der udsat en dusør på 20 mark til alle, der hjalp med at pågribe flygtninge. I flere tilfælde skød tyske vagtposter

Kortspil og tidsfordriv i sygestuen i en af de røde barakker i Hald ved Viborg. Det var tyske, ungarske og østrigske fanger, der var blevet samlet her. Barakkerne eksisterer stadig og har siden Første Verdenskrig været benyttet til forskellige formål. Viborg Lokalhistorisk Arkiv.

ind i Danmark efter de flygtende. Mange fanger druknede under hasarderede flugtforsøg.

Det lykkedes et par hundrede russere at flygte over grænsen. I begyndelsen løste de danske myndigheder problemet ved at sende fangerne til København, hvorfra de transporteredes videre til Rusland. Men da forholdet mellem Rusland og vesten forværredes efter den bolsjevistiske magtovertagelse, ophørte denne transport. Russerne samlede i mindre lejre i Jylland og på Fyn. Forholdene var meget forskellige. Nogle steder bevogtedes de, andre steder kunne de gå frit omkring. Nogle steder fik de arbejde i landbruget, andre steder gik de ledige. Men de havde alle et stærkt ønske om at vende hjem til Rusland.

I 1917 besluttede den danske regering efter opfordring fra det internationale Røde Kors at bygge to lazaretlejre, hvor man kunne modtage og behandle syge og sårede krigsfanger fra de krigsførende nationer. Den ene lejr blev opført i Hald ved Viborg. Her kom krigsfanger af tysk, østrigsk og ungarsk nationalitet. En tilsvarende lejr i Nordsjælland – Horserødlejren – modtog krigsfanger af hovedsagelig russisk nationalitet. Begge steder var de rødmaledede træbarakker opført i hast. Hald-lejren var i brug i godt et år, og i den tid passerede lidt over 1500 krigsfanger. 21 døde og ligger begravet i Viborg.

Efter krigens afslutning blev lejren i en periode brugt til at huse løsladte eller flygtede krigsfanger og andre »displaced persons«, som var på vej mod deres hjem. Begge steder står de fleste røde barakker endnu og har haft forskellige funktioner. Begge lejre kom til at spille en rolle i Anden Verdenskrig.

MYSTISKE UDLÆNDINGE

Den russiske skrædder fra kirkegården i Thisted var ikke den eneste russer, der fra fangelejre i Tyskland flygtede mod Danmark – uden at vide det. Og havnede i Thy.

Næsten et år tidligere – 19. august 1915 – var der blevet »telefoneret til politikontoret i Thisted«, at to mystiske udlændinge huserede i Nystrup

Plantage. »Ved en om eftermiddagen foretagen eftersøgelse blev der fundet to russiske soldater, der blev indbragt til Rådhuset, hvor de afhørtes og forklarede, at den ene var underofficer i den russiske hær, den anden russisk soldat«, rapporterede Thisted Amts Tidende, der også kunne fortælle, at de begge i begyndelsen af juni flygtede fra den fangelejr i Neumünster, som den russiske skrædder i Thisted kom fra. Her havde de været i fire måneder. Og der var en tredje med i flugten, men han var blevet taget af tyskerne og skudt, inden han nåede Danmark.

Hvor længe de havde været i landet, vidste de ikke, da de troede, at de hele tiden havde været i Tyskland – og at der nu ventede dem den samme skæbne som deres kammerat, men de blev straks beroliget, da de hørte, at de var kommet til »Dania«: »Siden deres bortgang fra fangelejren har de ustandselig gået mod nord efter vejledning af et kompas. Under deres flugt har de levet af kartofler og kålrabi. Den ene af russerne græd, da han af politimesteren hørte, at Warszawa var faldet.«

Det viste sig, at der i Thisted var en kvinde, som havde opholdt sig i længere tid i Rusland og derfor mestrede det russiske sprog så godt, at hun kunne optræde i rollen som tolk ved politiets hør af russerne. Hun fortæller nu avisen, at de to russere begge var blevet taget til fange i Galizien, men på forskellige tidspunkter. De beklagede sig over den behandling, de havde været udsat for af tyskerne. De værdigenstande, de havde haft, var straks blevet taget fra dem – »selv deres fingerringe«. De havde fået prygl, og forplejningen havde været sløj. Hver dag fik de et halvt pund brød. Kød havde de kun fået en gang ugentlig, og russerne betegnede det som »uspiseligt«. Ved flugten havde de medbragt et mindre kokekar. Og så var de ifølge den sprogkyndige kvinde fra Thisted meget opsatte på at komme til at skrive til deres familier, som ikke havde hørt fra dem i et helt år. »Den ene af dem var iført en belgisk uniformsfrakke; for øvrigt var de kun iført fangedragter, som var meget medtagne, hvilket ligeledes i høj grad var tilfældet med deres fodtøj,« fortalte

Thisted Amts Tidende. »De var meget lykkelige ved at erfare, at de nu fra konsulatet ville få udleveret nye klæder, fodtøj o.s.v., og efter at være blevet klippet og barberet begyndte de atter at føle sig som civiliserede mennesker.«

Et par dage efter kunne avisen oplyse, at de to russere nu af den russiske konsul i Thisted var blevet sendt med damper til København. Efter deres løsladelse havde de vakt stor opsigt i Thistedsgader. Og ved afrejsen fik de flere gaver i form af frugt og blomster, som glædede dem meget.

Gennem deres tolk havde de bedt den lokale avis bringe »deres hjerteligste tak til alle her, der har vist dem godhed, særlig plantør Staugaard og konsul Thomsen.«

Avisen havde fået en beretning fra nævnte plantør Staugaard om, hvorledes de to flygtende russere var blevet fundet. Det fremgår, at den ene af dem blev set af plantørens søn. Soldaten sad på en bænk i plantagen. Da Staugaard havde hørt drengens beretning, ringede han til politiet i Thisted om »det mærkelige besøg«.

Senere traf han begge soldater i plantagen og fik dem med hjem, hvor han ved hjælp af landkort og danske mønter gjorde dem begribeligt, hvor de befandt sig. »En efterretning, der øjensynlig gjorde dem meget glade. De spiste pludselig med stor appetit. Senere viste det sig, at de i plantagen havde skjult en spand med kogte kartofler, som de nu kastede bort, da de ikke længere havde brug for dem.«

DEN SPANSKE SYGE

I kølvandsstriberne på efterretningerne i aviserne om krigsbegivenhederne dukker »profeterne« op. Og »sandsigerskerne«.

En af de store i den angiveligt givtige branche i begyndelsen af det 20. århundrede er Madame de Thèbes. Hun udgiver hvert efterår en almanak med »forudsigelser«. Over hele Europa ventes hendes udtalelser med den allerstørste spænding, fortæller de lokale aviser i Thy i forbindelse med offentliggørelse af hendes erklæring om tidspunktet for krigens slutning.

Ludvig Mehr, præst i Hansted-Ræhr-Vigsø 1935-1956, rejste som ung til USA. Da USA gik ind i krigen, blev han amerikansk soldat og kom til fronten i Frankrig. Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Det er i efteråret 1916, thyboerne kan læse følgende i aviserne:

Ender krigen i år? Hvad Madame de Thèbes påstår. Vor korrespondent i Paris har haft en samtale med Madame de Thebes om tidspunktet for krigens afslutning.

Den berømte dame udtalte:

»Jeg har set, at krigen vil slutte i dette år, i 1916. Ja, trods alt, hvad man siger i modsat retning, vil den slutte inden nytår. Den vil ende på et tidspunkt, da vi mindst venter det, og på en måde, som verden ikke er forberedt på. Der vil ikke blive noget nyt vinterfelttog. Vær opmærksom, en tilsyneladende lille ubetydelig, næsten uforståelig

ting, vil medføre krigens ophør. Et sandskorn vil standse kanonerne og geværene på alle fronter. Skæbnen har fingeren på aftrækkeren.«

Det går som bekendt ikke altid, som profeterne forudser, det gør det heller ikke i dette tilfælde med den franske madame, hvis bøger stadig – i 2014 – kan købes via internettet. Især *Håndens Gåde* fra 1912 har fortsat sine læsere. Nu karakteriseret som »*gisninger ikklædt de letteste videnskabelige gevandter*«.

Der skal gå endnu et par år, før Den Store Krig kan afsluttes. 70 millioner soldater har været sendt på slagmarken, hvoraf 10 millioner dør, mens 20 millioner bliver såret og invalideret for livstid. Fem millioner meldes savnet. Og syv millioner civile dør. Hertil kommer de 40-50 millioner, som døde af den spanske syge i 1918-19, hvis udbredelse skyldes krigen. Den voldsomme influenzaepidemi opstod sandsynligvis blandt amerikanske soldater, som bragte den med sig til Europa.

Ludvig Mehr, præst i Hansted-Ræhr-Vigsø 1935-1956, rejste som ung til USA for at uddanne sig. Blev amerikansk statsborger for at undgå indkaldelse til krigen i Europa. Da USA gik ind i krigen, blev han i stedet amerikansk soldat og kom til fronten i Frankrig. Her krævede den spanske syge i perioder næsten flere ofre end selve krigen. En morgen hjalp han med at bære 50 døde ud fra det lazaret, hvor han gjorde tjeneste.

11. november 1918 bringer Thisted Amts Tidende et telegram fra Berlin: »*Den historiske dag i går: Klokken fem i morges blev våbenhvilen undertegnet, og klokken 11 i formiddag ophørte kampen.*«

Den Store Krig var slut.

I samme dags avis meddeles det, at menighedsrådet og Dansk Kvindesamfund i Thisted på et møde i præstegården havde besluttet at oprette et fællesskøkken på asylet, hvorfra middagsmad skal udleveres til de hjem, hvor sygdom gør det vanskeligt at få lavet mad. Maden leveres gratis eller – for dem »*der kan og vil betale*« – for den lavest mulige betaling. Frivillige bidrag fra byens borgere skal dække udgifterne.

Baggrunden er en meddelelse fra amtslægen om, at der alene i den foregående uge har været 229 tilfælde af den spanske syge i byen, hvoraf flere alvorlige. Der har været fire dødsfald. »*Da lægerne har umådelig travlt – og to af dem tilmed er blevet syge – er vi anmodet om at bede folk, der ønsker lægebesøg, melde det til lægen inden kl. 9 om morgenen,*« hedder det i Thisted Amts Tidende.

En krig får altid det sidste ord. Således også i Thisted.

Flemming Skipper.

Født 1939. Lokalhistoriske bøger og artikler.

Kilder

Jacob Paludan: *Jørgen Stein*. 1932-33.

Hans Hertel: »Gullasch, hygge og hærværk«. *Politiken* 02-03 2014.

Henrik Jensen: *Krigen 1914-1918 – og hvordan den forandrede verden*. 2014.

Bent Blüdnikow: *Krigsfanger – et billedrama om krigsfanger i Danmark under Første Verdenskrig*. 1988.

Knud Holch Andersen, Flemming Skipper og Jens Andersen: *Hanstholm. Drømmen om en havn*. 2013.

Thisted Amts Tidende 1914-1918.

Gunnar Carl Sørensen: »Min ungdom«. *Historisk Årbog* 2010.